

דוח חינוך ירושלים המזרחית 2019 -**תשתיות קורסות**

אוגוסט 2019

ביום 2 ביוני 2019, פרסם מבקר המדינה דוח ביקורת מיוחד בנושא ירושלים (להלן: דוח המבקר). כפי שעולה מדוח המבקר, בתחום החינוך במזרח ירושלים (לצד תחום הרווחה) יוסיפו להתקיים פערים עמוקים בכמות ובאיכות של השירותים הניתנים לאוכלוסייה במזרח ירושלים:

"אי צמצום הפערים הללו פוגע ביכולת אוכלוסיית מזרח ירושלים לשפר את מצבה החברתי-כלכלי, והדבר עשוי להעמיק את המצוקות בקרבה ולסכן את חוסנה של ירושלים כולה"¹.

מאז שנת 2001, לפני כמעט שני עשורים, קבע בית המשפט העליון כי הרשויות הישראליות מפרות את חובתן החוקתית לחינוך לאור המחסור העצום בכיתות בירושלים המזרחית (בג"ץ 3834/01 חמדאן ואח' נ' עיריית ירושלים; בג"ץ 5185/01 בדריה ואח' נ' עיריית ירושלים (לא פורסם, פס"ד חלקי ניתן ביום 29.8.01); בג"ץ 5373/08 אבו לבדה נ' שרת החינוך, ניתן ביום 6/2/2011).

על אף קביעות בית המשפט וכפי שמדגים דוח זה ודוחות קודמים לו, המחסור בכיתות בירושלים המזרחית מוסיף וגדל. ממוצע הבניה השנתי המזדחל של הרשויות מתקבע סביב עשרות כיתות חדשות בלבד בכל שנה, אינו מתמודד עם הפער העצום שנוצר, והמחסור בכיתות גדל והיום כבר מגיע למחסור של 3,000 כיתות ויותר. כפי שמציין דוח המבקר, כעשור לאחר פרסום דוח קודם שלו "המחסור בכיתות לימוד ... במזרח ירושלים לא רק שלא קטן אלא הלך והעמיק עם השנים" (עמ' 378). והמחסור בכיתות זולג, כפי שיתואר בדוח זה, גם לנתוני נשירה קשים, ולילדים הנעלמים לגמרי ממעקב מוסדות החינוך.

אף אם לעתים ניכרת מחויבותם ההצהרתית של פקידי העירייה לתיקון המצב, לא ניתן להשלים עם החמרתו עם השנים ודשדוש הפתרון הדחוף הנדרש לו. חובתה של ישראל לדאוג ובבחילות לתיקון התשתיות של מערכת החינוך בירושלים המזרחית שהולכות וקורסות במהלך 52 שנים של סיפוח ישראלי. ובעת שתעשה זו, עדיין יהא עליה להימנע מפגיעה בתכני הלימוד, שעליהם להיוותר מחוברים למורשת, לתרבות ולחיים הלאומיים של הקהילה, כתנאי הכרחי להבטחת עתיד הילדים ולהגנה על חיי הקהילה הפלסטינית בירושלים.

¹ מבקר המדינה, דוח ביקורת מיוחד: פיתוח וחינוך מעמדה של ירושלים – חלק שני, ירושלים, יוני 2019 (להלן: דוח המבקר), בעמ' 338.

תוכן עניינים

3	I. תמצית הממצאים
4	II. התפלגות התלמידים הפלסטינים במערכת החינוך בשנת הלימודים תשע"ט
4	א. התפלגות התלמידים במערכת החינוך בירושלים
4	ב. התפלגות התלמידים הפלסטינים במערכת החינוך בירושלים
5	ג. "ילדים נעלמים"
6	III. המחסור בכיתות בירושלים המזרחית גדל
6	א. מעל 3,000 כיתות חסרות בירושלים המזרחית
7	ב. קצב בניית הכיתות – 2001-2019
7	ג. תכנית החומש של העירייה לבניית כיתות מגדילה את הפערים והאפליה
8	IV. נשירת תלמידים
9	V. החלטת הממשלה 3790 - חינוך
9	א. יישום
9	ב. התניית כמעט מחצית מתקציב החינוך במעבר לתכנית הישראלית
10	VI. זרקור שכוונה - חינוך באבו ת'ור (א-ת'ורי)

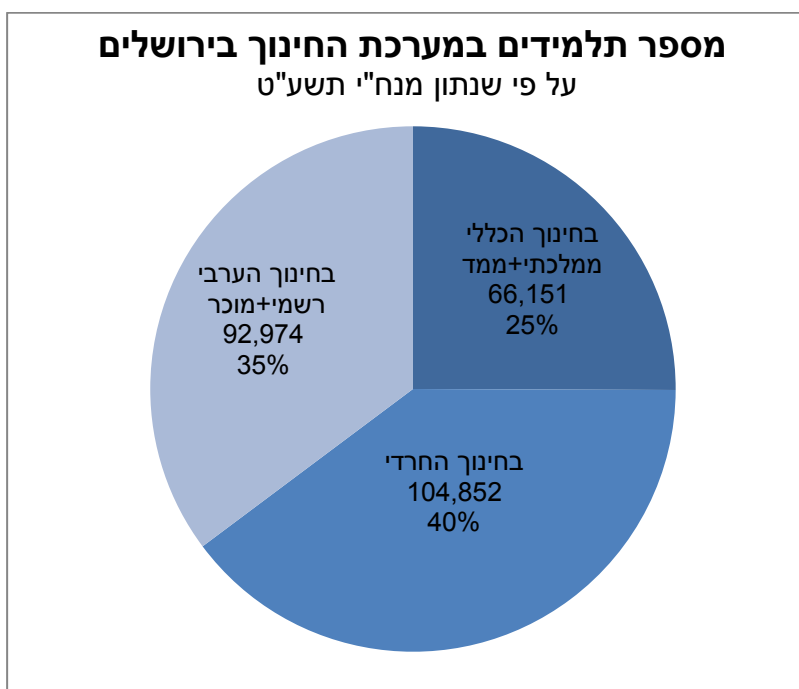
I. תמצית הממצאים

1. אחוז התלמידים הפלסטינים במערכת החינוך (הרשמי + מוכר) מתוך סך התלמידים בירושלים
35%
2. אחוז התלמידים הפלסטינים הלומדים במערכת החינוך הרשמית מתוך סך התלמידים הפלסטינים בירושלים המזרחית
41.3%
3. מספר הילדים הפלסטינים בגיל חינוך חובה "הנעלמים" מנתוני הרשויות
26,341
4. שיעור "הילדים הנעלמים" מסך הילדים הפלסטינים המזרח ירושלמים בגיל חינוך חובה
19%
5. מספר הכיתות החסרות לילדים המזרח ירושלמים
3,026
6. מספר כיתות נבנות בירושלים המזרחית בממוצע לשנה
36
7. מספר הכיתות הנדרש בכל שנה לגידול הטבעי בלבד
70
8. שיעור נשירת תלמידים בין כיתה ט' לכיתה י"ב בשנים 2015-2018
26.5%
1 מכל 4 תלמידים נושר
9. שיעור ילדי מזרח ירושלים הנושרים מכלל הנושרים בעיר
70%
10. יחידת קידום בעיריית ירושלים לטיפול בנשירה :
שיעור משרות התקן המוקצה למזרח ירושלים
17%
תקציב היחידה המוקצה למזרח ירושלים
25%
11. שיעור תקציב החינוך בהחלטת הממשלה 3790 המותנה בלימודים לבגרות ישראלית
43.4%
12. שיעור התלמידים הפלסטינים הלומדים לבגרות ישראלית מתוך סך התלמידים בחינוך הערבי בירושלים
6.7%

II. התפלגות התלמידים הפלסטינים במערכת החינוך בשנת הלימודים תשע"ט (2018-2019)

א. התפלגות התלמידים במערכת החינוך בירושלים

על פי שנתון מנח"י תשע"ט ²	מספר מוסדות	מספר כיתות	מספר תלמידים	אחוז התלמידים
חינוך כללי (ממלכתי + ממ"ד)	706	3,040	66,151	25%
חינוך חרדי	1,172	4,113	104,852	40%
חינוך ערבי (מוכר + רשמי)	1,008	3,727	92,974	35%
סה"כ		10,880	263,977	

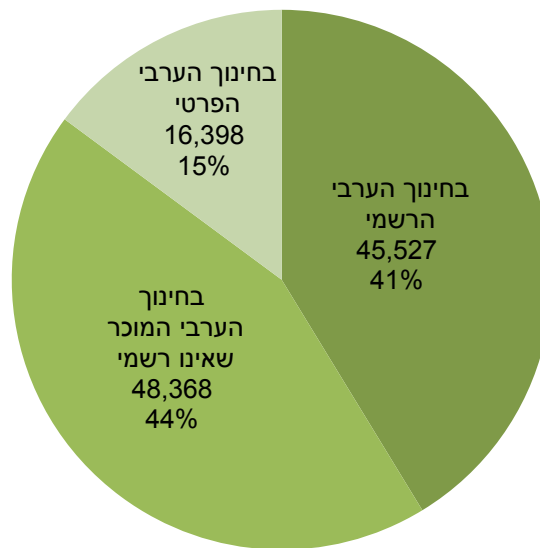
ב. התפלגות התלמידים הפלסטינים במערכת החינוך בירושלים

על פי תשובת עיריית ירושלים לבקשת חופש המידע ³	מספר תלמידים בחינוך הערבי	אחוז התלמידים מסך התלמידים בחינוך הערבי
בחינוך הערבי הרשמי	45,527	41.3%
בחינוך הערבי המוכר שאינו רשמי	48,368	43.9%
בחינוך הערבי הפרטי	16,398	14.9%
סה"כ תלמידים בחינוך הערבי בירושלים המזרחית	110,293	

² שנתון מערכת החינוך בירושלים לשנת תשע"ט

³ תשובת עיריית ירושלים לבקשת חופש מידע של עיר עמים, מיום 13 באוגוסט 2019

מספר תלמידים בחינוך הערבי

בעוד הגידול במספר התלמידים בחינוך הרשמי ובחינוך המוכר יחסית לשנה הקודמת הנו בדומה לגידול האוכלוסייה בכ-2-3%, הרי בחינוך הפרטי קטן מספר התלמידים בכ-4%.

כפי שמציין דוח המבקר, שיעור התלמידים הלומדים בבתי הספר הרשמיים במזרח ירושלים נמוך במידה רבה משיעור התלמידים בבתי הספר הרשמיים בישובים שבהם מתגוררת אוכלוסייה ערבית בתחומי ישראל (82%). עוד מציין דוח המבקר, כי שיעור הלומדים בחינוך הרשמי במזרח ירושלים נמצא בירידה ביחס לשיעורו חמש שנים קודם לכן (כ-59% (עמ' 374).

ג. "ילדים נעלמים"

מספר ילדים	על פי תשובת עיריית ירושלים לבקשת חופש המידע ⁴
136,634	ילדים פלסטינים בירושלים בגילאי חינוך חובה (3-18)
110,293	סה"כ תלמידים בחינוך הערבי בירושלים המזרחית
26,341	מספר "הילדים הנעלמים" (על פי הפרש)

כלומר, מהשוואה בין נתוני מספר הילדים הפלסטינים בגילאי חובה בירושלים לבין סך התלמידים בחינוך הערבי, יוצא ש- 26,341 ילדים פלסטינים, המהווים יותר מ- 19% מהילדים המזרח ירושלמים בגיל חינוך חובה, אינם רשומים במסגרת לימודים ידועה. על פי תשובת עיריית ירושלים לבקשת חופש המידע, 12,600 ילדים מתוך ילדים אלו הנם בני 3 שעדיין לא נכנסו למסגרת ובני 18 שכבר סיימו את לימודיהם. אם כך, גם לגישת עיריית ירושלים, היא אינה יודעת היכן נמצאים כ-15,000 ילדים והם אינם מצויים במעקב של מערכת החינוך.

דוח המבקר נדרש לראשונה ל"ילדים נעלמים" אלו. כפי שמציין דוח המבקר, לפי נתוני משרד החינוך, מספר הילדים שאינם רשומים בשום מסגרת חינוכית מוכרת למדינה בכל מדינת ישראל (לא כולל מזרח ירושלים) הוא כ-20,000 (בעמ' 383). פחות ממספר הילדים הלא ידוע במזרח ירושלים בלבד.

⁴ תשובת עיריית ירושלים לבקשת חופש מידע של עיר עמים, מיום 13 באוגוסט 2019

"ממצאים אלו מצביעים על אוזלת יד ורפיון של משרד החינוך והעירייה באיתור ילדי מזרח ירושלים אלה לצורך מתן חינוך בסיסי..."

על עיריית ירושלים ומשרד החינוך לפעול ללא דיחוי, בהתאם לחובתם על פי החוק, כדי לאתר את מקום לימודיהם או הימצאותם של כ-23,000 ילדים תושבי מזרח ירושלים [כך הנתון בדוח המבקר] שאינם רשומים בשום מסגרת חינוכית המוכרת לרשויות. עמו כן, עליהם להקים מאגר מידע של כל הילדים בגיל לימוד חובה במזרח ירושלים וליצור מנגנון אפקטיבי לאיתור ילדים לא רשומים גם בעתיד כדי להבטיח שיקבלו חינוך בסיסי. " (דוח המבקר, עמ' 384).

III. המחסור בכיתות בירושלים המזרחית גדל

א. מעל 3,000 כיתות חסרות בירושלים המזרחית

לקביעת דוח מבקר המדינה בדבר המחסור בכיתות⁵, יש להוסיף את מספר הכיתות החסרות ל"ילדים הנעלמים", על פי ממוצע ארצי של 27 תלמידים בכיתה.

מספר כיתות חסרות בירושלים המזרחית			
על פי דוח מבקר המדינה	550	550	מספר הכיתות הנדרשות להחלפת כיתות לא תקינות
	1,300	1,300	מספר הכיתות הנדרשות לקליטת מחצית התלמידים מהמוכר שאינו רשמי ומהפרטי, וכן לגידול טבעי
	200	200	מספר כיתות חסרות לצמצום ממדי הנשירה
		976	כיתות נוספות נדרשות ל"ילדים הנעלמים"
	556		כיתות נוספות נדרשות למספר "הילדים הנעלמים" על פי תשובת העירייה
	2,606	3,026	סה"כ כיתות חסרות

יוצא אם כן כי בירושלים המזרחית חסרות כבר מעל 3,000 כיתות לימוד. על פי גירסא זהירה ומינימלית, המקבלת את תשובת העירייה למספר "הילדים הנעלמים" (לעיל), מספר הכיתות החסרות עולה על 2,600 כיתות.

ממוצע הכיתות החסרות בירושלים המזרחית המדווח על ידנו בשבע השנים האחרונות (משנה לאחר החלת חוק חינוך חנם מגיל 3) נע סביב 2,600 כיתות חסרות במזרח ירושלים. הבדלים בתחשיב נבעו לעתים מתחשיב התלמידים שיעברו מחינוך מוכר לחינוך רשמי ככל שיימצא להם בו מקום.

כקביעת מבקר המדינה בפרק ההמלצות העיקריות:

"אי-קיום החובה למתן חינוך חנם עקב מחסור בכיתות לימוד: על העירייה ומשרד החינוך למלא את חובתן לאפשר לתלמידים ולילדי הגן לממש את זכותם לחינוך חנם במוסדות החינוך הרשמי, ולחלופין במוסדות מוכש"רים, אם לא נמצא להם מענה במוסדות החינוך הרשמי. על העירייה - כבר לקראת שנת הלימודים התש"פ (2019 – 2020) - ליידע את ההורים לתלמידים ולילדי הגן שאינם לומדים במערכת החינוך הרשמית בדבר זכותם לפנות לעירייה בבקשה ללמוד במערכת הרשמית, וכי אם תידחה בקשתם תפנה אותם העירייה ללמוד במוסד

⁵ דוח מבקר המדינה, בעמ' 378 (ה"ש 40).

חינוך מוכש"ר. זאת לאחר שהיא ומשרד החינוך יגיעו להסדרים הכספיים המתאימים עם אותו מוסד, באופן שההורים לא יישאו בעלות לימודי היסוד של ילדיהם, כאמור בפסק הדין בבג"ץ אבו לבדה. (עמ' 382).

ב. קצב בניית הכיתות – 2001-2019

על-פי המעקב השנתי שעורכת עיר עמים מדי שנה, בצירוף נתוני העירייה האחרונים, מאז שנת 2001 ועד לפתיחת שנת הלימודים הנוכחית (משך כמעט שני עשורים) תושלם בנייתן של 629 כיתות בלבד:

מספר כיתות במחזור ההקמה						
בפתיחת שנת לימודים	הושלמו	בבניה	בתכנון וביצוע	באיתור והפקעה	לא החל תכנון	סה"כ בכל השלבים
2001-09/2009	257					
תשע"א - 09/2010	24					
תשע"ב - 09/2011	7	89	193	86		375
תשע"ג - 09/2012	32	85	173	84		374
תשע"ד - 09/2013	61	75	110	147		393
תשע"ה - 09/2014	57	56	157	108		378
תשע"ו - 09/2015	38	44	168	259		509
תשע"ז - 09/2016	42	46	124	245		457
תשע"ח - 09/2017	32	35	266	131		464
תשע"ט - 09/2018	35		444	355		834
לקראת תש"פ ⁶	44	108	26	752	382	1,312
סה"כ כיתות שהושלמו	629					

ניתן לראות כי קצב הבנייה אינו משתנה משמעותית והוא מוסיף לעמוד על ממוצע של 36 כיתות בשנה.

לכאורה חל גידול בסך הכיתות במחזור ההקמה, אך עיון בתשובת עיריית ירושלים מעלה כי כלל לא החל תכנון של 382 כיתות מתוך 1,312 המצוינות.

נשוב ונאמר, כבכל שנה, כי על פי תחשיב של 3% גידול טבעי במזרח העיר, נוספים מדי שנה להערכת מנח"י כ- 2,000 תלמידים ונוצר צורך בעוד 70 כיתות נוספות⁷. כלומר, **קצב הבניה הממוצע (36 כיתות בשנה) אינו מדביק אף את קצב גידול האוכלוסין (70 כיתות בשנה)**.

לכן ככל שיימשך קצב הבניה הנוכחי, לא רק שלא יצטמצם מחסור הכיתות, אלא הוא אף יילך ויגדל משנה לשנה.

ג. תכנית החומש של העירייה לבניית כיתות מגדילה את הפערים והאפליה

כפי שדיווחנו אשתקד, ביום 27/6/2018 הגישה עיר עמים [בקשה להצטרף במעמד "ידידת בית משפט" לעתירה שהוגשה על ידי ארגון ההורים בעניין המחסור בכיתות בירושלים](#) (בג"צ 6183/16)⁸. עתירה זו מוסיפה להתנהל.

על פי תגובת העירייה לעתירה, המחסור בכיתות במזרח העיר עומד על יותר מ-50% מהמחסור הכולל בכיתות בכל ירושלים. כפי שצינו בבקשה לצרף את עיר עמים להליך במעמד "ידידת בית משפט", בדיקות

⁶ תשובת עיריית ירושלים לבקשת חופש מידע של עיר עמים, מיום 13 באוגוסט 2019

⁷ מתוך מצגת העירייה בפני ועדת החינוך של הכנסת, 1/2/2016.

⁸ בג"צ 6183/16 ארגון ההורים למערכת החינוך בירושלים ואח' נ' משרד החינוך ואח'.

יסודיות שערכנו העלו פער גדול בין הצהרות העירייה במסגרת העתירה לתכניות בניית הכיתות במגזר הערבי לבין נתונים רשמיים אחרים שלה. על פי הצהרותיה בפני בית המשפט, במסגרת תכנית החומש של העירייה ייבנו 2,486 כיתות למגזר הערבי, בעוד שנתונים רשמיים של העירייה העידו על בניית מאות כיתות לכל היותר – בין 459 כיתות בלבד (לפי "אפליקציית תכנית החומש לבינוי כיתות לימוד בירושלים" של עיריית ירושלים) לבין לכל היותר 834 כיתות (לפי תשובת העירייה מיום 23/1/2018 לבקשת חופש מידע של עיר עמים).

תכנית החומש של העירייה אם כך מגדילה את הפערים בין המגזרים השונים. בעוד שבמגזר הכללי ובמגזר החרדי ייבנו כל הכיתות החסרות, בתום שנת 2022 המחסור בכיתות בירושלים יהיה כולו במגזר הערבי.

בעקבות העתירה ובהתאם להצעת בית המשפט, החל לפעול מיולי 2018 צוות משותף של משרד החינוך ומשרד האוצר ושל עיריית ירושלים בסוגית המחסור בכיתות בעיר. המדינה סירבה להשתתפותו של נציג ארגון ההורים בירושלים בדיוני הצוות, אף להשתתפותו כמשקיף, ואף לפרסום הפרוטוקולים של הדיונים המתקיימים.

החלטה אחרונה של בית המשפט מיום 17/6/2019 ממתינה להודעה מעדכנת מטעם משרד החינוך ומשרד האוצר עד ליום 31/12/2019.

IV. נשירת תלמידים

כאמור בדוח המבקר, במזרח ירושלים כ-10,800 ילדים בני 6-18 שנשרו במצטבר מבתי הספר המוכרים (בעמ' 341). שיעור הנשירה של תלמידי מזרח ירושלים בין כיתה ט' לכיתה י"ב (בשנים 2015 - 2018) הוא 26.5%. קרי, כאחד מכל ארבעה תלמידים נושר. שיעור זה גבוה לא רק ביחס לממוצע הכלל-ארצי (5.4%), אלא גם ביחס לשיעור הנשירה בכלל המגזר הערבי (ללא מזרח ירושלים) (7.4%).

על פי קביעת המבקר, שיעורם של ילדי מזרח העיר מכלל הנושרים בעיר הוא 70%.

בעיית הנשירה חמורה יותר בבתי הספר המוכרים מאשר בבתי הספר הרשמיים במזרח ירושלים, ואולם משרד החינוך אינו מפעיל תכניות למניעת נשירה בבתי ספר אלה, למעט במספר זעום של בתי ספר המלמדים את התוכנית הישראלית.

דוח המבקר מציין כי בביקורת עלו פערים משמעותיים גם בתקצוב הטיפול בנשירה במזרח העיר לעומת מערבה. יחידת "קידום הנוער" הפועלת במסגרת מחלקת חינוך בעיריית ירושלים ותחת אחריות אגף ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך מעסיקה 200 עובדים, מהם 34 במזרח ירושלים ו-166 במערב העיר. אף על פי ששיעורם של ילדי מזרח העיר מכלל הנושרים בעיר הוא 70%, רק 17% ממשורות התקן ביחידה הוקצו למזרח העיר ורק 25% מתקציב היחידה. עוד מצא המבקר כי היחידה טיפלה בשנת הלימודים תשע"ז במספר קטן מאוד של ילדים נושרים במזרח ירושלים - כ-260 בלבד מתוך יותר מעשרת אלפים נושרים; ובמסגרת תכנית היל"ה טיפלה היחידה ב-73 נושרים בלבד (דוח המבקר, בעמ' 381).

דוח המבקר אף מציין כי העיר לעיריית ירושלים ולמשרד החינוך כי למרות שיעורי הנשירה הגבוהים והצרכים ההולכים וגדלים העולים מהשטח, ההקצאה התקציבית שלהם לתוכניות קידום נוער במזרח העיר כמעט לא גדלה.

כאמור בהמלצות העיקריות בדוח המבקר: "נוכח ממדי הנשירה במזרח ירושלים, על משרד החינוך ועיריית ירושלים להגביר באופן משמעותי את פעילותם בסוגיית נשירת תלמידי מזרח העיר מהלימודים" (עמ' 346).

V. החלטת הממשלה 3790 - חינוך

א. יישום

במאי 2018 התקבלה [החלטת הממשלה 3790, ל"צמצום פערים חברתיים כלכליים ופיתוח כלכלי במזרח ירושלים"](#), החלטה שתקציבה משמעותי ואופטימלית מגיע לכ-2.1 מיליארד ₪ למשך חמש שנים. ההחלטה כוללת בתוכה שישה תחומי פעולה עיקריים – חינוך והשכלה גבוהה; כלכלה ותעסוקה; תחבורה; שיפור השירות לאזרח ואיכות חיים (תשתיות פנאי ותשתיות מים וביוב); בריאות; ורישום מקרקעין. תחום החינוך הוא בין תחומי ההשקעה המרכזיים בהחלטה, כאשר התקציב המוקצה לו – המגיע אופטימלית לכ-445 מיליון ₪ על פני חמש שנים – הוא השני בהיקפו, לאחר תחום התחבורה.

הן במנהל החינוך בעיריית ירושלים והן במשרד החינוך מונו אחראים ייעודיים האמונים על ריכוז תכנית החומש בתחום זה וקידומה. כפי שנמסר לעיר עמים, תקציבים בתחום הועברו על-ידי הממשלה והעירייה כבר החל משנת 2018, בשונה ממרבית התחומים בהם החלה העברת התקציב ב-2019 בלבד.

בתחום החינוך הבלתי פורמלי מנח"י ומנהל תרבות, חברה ופנאי שבעירייה, מצביעים על התקדמות ברפורמת 'חוג לכל ילד' (המנוהלת על-ידי החברה למתנס"ים), בארגוני הנוער העירוניים (קבוצת מד"צים וארגון הנוער "יאללה"), וכן במגוון של תכניות העשרה שניתנות במסגרת שעות חינוך בלתי פורמלי בבתי הספר (בתחומים כספורט, אמנות, דיבייט, תכנות ועוד). על פיהם, בשנת הלימודים האחרונה התקיימו תכניות ההעשרה ב-42 בתי ספר החל מחטיבת הביניים עם העדפה לבתי ספר המלמדים את התכנית הישראלית. כמו כן, דווח על התרחבות של תשתית הוראת העברית והכשרת המורים בתחום זה.

ב. התניית כמעט מחצית מתקציב החינוך במעבר לתכנית הישראלית

רכיבי ההשקעה בתחום החינוך, המסתכמים כאמור ב-445 מיליון ₪, כוללים כ-193 מיליון ש"ח, שהם כ-43.4% מסך תקציב הממשלה המיועד לחינוך בירושלים המזרחית, המותנים מפורשות בלימודי התכנית הישראלית. גם ברכיבי תקציבי החינוך האחרים בהם לא מופיעה ההתניה מפורשות, קובעת החלטת הממשלה את מיקוד ייעודם למוסדות המלמדים את תכנית הלימודים הישראלית.

יותר משנה לאחר החלטת הממשלה, ואף לאחר השקעת המשאבים המותנים כאמור, שיעור התלמידים הלומדים את תכנית החינוך הישראלית במערכת החינוך המזרחי ירושלמית מוסיף להיות נמוך. בשנת הלימודים האחרונה היה מספר התלמידים הלומדים על פי התכנית הישראלית הוא 7,376 תלמידים בלבד (4,976 תלמידים בחינוך הרשמי, 2,400 תלמידים בחינוך המוכר)⁹. אם כך, אחוז התלמידים הלומדים על פי התכנית הישראלית עלה מזערית בפחות ממאית האחוז על אף ההשקעה המאסיבית. וכך, בפחות מ-6.7% מסך התלמידים בחינוך הערבי בירושלים מוסיף להיות מושקע כמעט חצי מתקציב החינוך שבהחלטת הממשלה.

⁹ על פי תשובת עיריית ירושלים לבקשת חופש מידע של עיר עמים, מיום 13 באוגוסט 2019

VI. זרקור שכונה - חינוך באבו ת'ור (א-ת'ורי)

כתיבה : מיטקאל ג'אבר, עובד קהילתי

דוח זה נעשה על בסיס מחקר מבוסס שטח (grounded theory) שנערך משך כשלושה חודשים. במסגרת המחקר נערכו תצפיות בשכונה, סקר בקרב הורים ותלמידים בשכבות גבוהות יותר, קבוצות מיקוד, וראיונות עם תושבים, אנשי חינוך ופעילים בשכונה.

אבו ת'ור ממוקמת במרכז ירושלים המזרחית, מדרום לעיר העתיקה ומדרום-מערב לסילוואן. אחרי מלחמת 1948 אבו ת'ור חולקה בין ירדן לישראל. במערב, בבתים בבעלות משפחות פלסטיניות עקורות, התפתחה שכונה יהודית ישראלית. גם לאחר 1967, שני חלקי השכונה מתפקדים כיחידות נפרדות¹⁰.

שטח השכונה הנו 911 דונם ומספר התושבים בה 25,000. בכל השכונה יש גן ציבורי אחד ומגרש משחקים יחיד קטן מאד. 438 דונם המהווים 48% משטח אזור א-ת'ורי מיועדים לשטחים פתוחים והם אינם משמשים כשטחי ציבור אפקטיביים.

בא-ת'ורי יש שישה בתי הספר : ארבעה מתוכם הינם עירוניים רשמיים, השייכים לעיריית ירושלים, אחד הוא בית ספר פרטי מוכר על ידי משרד החינוך, ועוד בית ספר אחד שייך לווקף המוסלמי. רק 20 דונם המהווים 2% משטח א-ת'ורי מיועדים למבני ציבור, ורק בשלושה מתוך שבעה מגרשים המיועדים לכך נבנו שני בתי ספר וגן ילדים אחד¹¹. בתי הספר האחרים נמצאים במבנים מושכרים.

שם בית הספר	מסגרת החינוך	גילאים	מספר תלמידים/ות
בית ספר דאר אלאיתאם	הווקף	א' - י'	50
בית ספר תיכון לבנות " נור אלקדס "	מוכר	י' - י"ב	120
בית ספר יסודי לבנים ע"ש אחמד סאמח	עירוני רשמי	א' - ט'	450
בית הספר חטיבה לבנים ע"ש אחמד סאמח	עירוני רשמי	א' - ט'	500
בית הספר היסודי לבנות א-ת'ורי	עירוני רשמי	א' - ו'	600
בית ספר חטיבה לבנות א-ת'ורי	עירוני רשמי	ז' - ט'	350

על פי המינהל הקהילתי מספר הילדים בגילאי חינוך בשכונה מוערך בכ - 6,500, בעוד בבתי הספר בשכונה לומדים כאמור רק 2,070 תלמידים ותלמידות בלבד, כלומר פחות משליש (31.8%) ממספר התלמידים בשכונה. מסקר שערכנו בקרב תלמידי חטיבת ביניים ותיכון עלה כי יותר ממחצית הילדים שאינם לומדים באזור מעדיפים שלא ללמוד בו בגלל מצב התשתיות הרעוע בבתי הספר.

תלמידים בקבוצות המיקוד שלנו, סיפרו כי בהסעות של בתי הספר של העירייה, חלקם הוטרדו על ידי תלמידים אחרים בזמן שנסעו לבית הספר, הם מבליים זמן רב בנסיעה לבתי הספר שמחוץ לשכונתם, וכי רבים מהנהגים והמלווים אינם מוכשרים להתמודד עם תלמידים.

¹⁰ במקום, [סקר השכונות הפלסטיניות בירושלים המזרחית – אבו ת'ור](#), יוני 2014

¹¹ שם.

פעילים בשכונה מציינים כי יש רבים הנושרים מלימודיהם בשכונה, אך אין נתונים מספריים. לדבריהם, הנשירה נובעת בין היתר מהעדר בית ספר תיכון לבנים, קיומו של בית ספר תיכון יחיד לבנות ובו רק 120 מקומות, והעדפתם של ילדים בגלל העדר מסגרות טובות להפסיק לימודיהם ולצאת לעבודה.

בבתי הספר בשכונה כולם התשתיות רעועות, הם צפופים, אין בהם מקום להפסקה, ואין בהם מעבדות וכיתות מחשב. כך למשל מצבו של בית הספר היסודי הרשמי אחמד סאמח, הנמצא בבית מגורים במרכז השכונה. העירייה שוכרת את המבנה, אולם הוא מעולם לא הותאם לחינוך וללימוד. בבית ספר זה, על אף היותו רשמי, פועלות 22 כיתות, ובשנת הלימודים 2017 – 2018 אף הגיע מספרן ל-26 כיתות, כמעט פי שתיים מהתקן על פי משרד החינוך הישראלי של 14 כיתות בלבד. הצפיפות בבית הספר גדולה, ותנאי ההיגיינה בו מבישים. בבית הספר יש כיתות מאולתרות במרפסות, התלמידים מטפסים מעל לשולחנות כדי להיכנס ולצאת מן הכיתות, יש מעט חדרי שירותים למאות תלמידים, אין בו חימום נאות, והוא צמוד לרחוב. לבית הספר אין שום מתקנים: מגרש משחקים, מגרש כדורגל, מגרש כדורסל, מעבדת מחשבים, מעבדת מדעים, או אפילו ספרייה.

לאחת הקבוצות של מורים ומורות הופנתה שאלה מרכזית שביקשה לברר מהן הבעיות העיקריות העומדות לפי דעתם בפני בית הספר. רוב הסגל חשב שהבעיה העיקרית היא האלימות הפיזית והמילולית. אחד מהיועצים הפסיכולוגיים בקבוצה סיפר כי כל ניסיון להתערב אל מול התלמידים בתחום נכשל, והוא אף אמר שהחל לחוש שהוא זה הזקוק להתערבות ולסיוע, ולא התלמידים. כל סגל המורים הסכים שהמצב הפדגוגי בבתי הספר עגום מאד. אחת המורות הציעה להשתמש במינוח "ואקום אקדמי". חלק מן המורים סבר שאחת הבעיות הבולטות היא העדר זיקה לבית הספר כמקום. מורים רבים דברו על תופעת הרס התאורה בתוך הכיתות, הדלתות או החלונות, ושבאופן בסיסי כאשר התלמידים מגיעים לבית הספר הם אינם באים מרצונם אלא משום שאין בפניהם ברירה אחרת, ושעניין המשפחות בנעשה נמוך. אחד המורים אף ניסח זאת במלים אלו: "אין אהבה, יש שנאה למקום".

המורים הסבירו זאת בהעדר תחושת שייכות למולדת או לחברה.

פרסום זה הופק הודות לתמיכתם של מועצת העיר מלגה ו-ACPP
האחריות הבלעדית על פרסום זה נתונה בידי עיר עמים ואין להתייחס אליו כמשקף את עמדתם